

ULUSLARARASILAŞMIŞ KOSOVA MAHKEME SİSTEMİ

Internationalized Kosovo Court System

Uğur BAYILLIOĞLU*

ÖZET

Kosova’da yaşanan etnik çatışmalar, uluslararası toplumun müdahalesi ile durdurulmuş ve akabinde BM, UNMIK aracılığıyla Kosova’yı yönetmeye başlamıştır. UNMIK, yaşanan etnik çatışmalarda sırasında işlenen insancıl hukuk ihlallerinin yargılanması için mevcut Kosova mahkeme sistemi içine uluslararası yargıç ve savcılarını dahil etmiştir. Böylece, Kosova mahkeme sistemi uluslararasılaşmış bir niteliğe bürünmüştür. Akabinde bu sistem, EULEX tarafından da devam ettirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, uluslararasılaşmış Kosova mahkeme sistemini tanıtmak ve BM başta olmak üzere, uluslararası toplumun Kosova mahkemelerinin tarafsızlık ve bağımsızlığının sağlanması ve Kosova yargı sistemini geliştirmeye yönelik çabalarını ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler: Kosova sorunu, uluslararasılaşmış ceza mahkemeleri, UNMIK, EULEX, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi

ABSTRACT

Ethnic conflicts in Kosovo were stopped by the intervention of the international community and then UN began to govern Kosovo through

* Yrd. Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. (ugurbayil@cankaya.edu.tr)

UNMIK. UNMIK integrated international judges and prosecutors to existing Kosovo court system, in order to try violations of humanitarian law, which were committed during the conflict. Thus, Kosovo court system has become internationalized in character. Subsequently, this system is continued by EULEX. This article intends to introduce internationalized Kosovo court system and presents the efforts by the international community, UN in lead, to ensure the neutrality and independence of the Kosovo courts and to improve the Kosovo judicial system.

Keywords: Kosovo question, internationalized criminal courts, UNMIK, EULEX, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

Giriş:

Kosova sorunu, uluslararası hukuk açısından kuvvet kullanma, kendi kaderini tayin hakkı ve ayrılma hakkı gibi çetrefilli birçok konuyu gündeme getirmiştir. Yine insancıl hukuk ihlalleri ve bunların yargılanması meselesi de Kosova sorununun gündeme getirdiği diğer bir uluslararası hukuk meselesi olarak belirmektedir. Uluslararası toplum, Kosova'da barış ve istikrarı sağlamanın yolunu, Kosova'da yaşanan etnik çatışmalar sırasında işlenen suçları, tarafsız ve bağımsız mahkemeler aracılığıyla yargılamak olarak görmüştür. Böylece, diğer bazı örneklerde olduğu gibi Kosova'nın sahip olduğu mevcut mahkeme sistemi içinde uluslararası unsur taşıyan bir yargılama şekli geliştirilmiştir. Bu da uluslararasılaşmış Kosova mahkeme sistemini ortaya çıkarmıştır.

1) Uluslararasılaşmış Mahkeme Kavramı ve Özellikleri:

Uluslararası unsurlu mahkemeleri nitelemek için doktrinde, ağırlıklı olarak, *uluslararasılaşmış*, *melez (hybrid)* ve *karma* terimleri kullanılmakla beraber, bir terminoloji birliği bulunmadığı görülmektedir.¹ Yazarların genellikle, Doğu Timor, Kosova, Sierra Leone ve Kamboçya için kurulan mahkemeleri bu grupta topladığı, diğer bazılarının ise Bosna Hersek Mahkemesi Savaş Suçları Dairesi ile Irak Özel Mahkemesi ve Etiyopya Özel

¹ Bu amaçla kullanılan terimler için bkz: Nouwen, s. 192 ve eşlik eden dipnotlar.

Savcılık Ofisi'ni bu çerçevede değerlendirdikleri belirtilmiştir.² Yine Lübnan Özel Mahkemesi'nin de bu kapsamda değerlendirildiği görülmektedir.³ Söz konusu mahkemeler arasında, çeşitli açılardan çeşitli farklılıklar bulunsa da ortak noktaları gereği aynı kategori içinde değerlendirilmektedirler. Gerçekten de bu mahkemelerin temel özelliklerini tespit etmek mümkündür. Bu bağlamda uluslararasılaşmış ceza mahkemelerinin, yargı işlevi icra etme, ulusal ve uluslararası unsurların birleşmesi ve *ad hoc* nitelik göstermeleri gibi üç temel özelliği olduğu belirtilmiştir.⁴ Ulusal ve uluslararası unsurların birleşmesi, bir uluslararası unsurun meseleye dahil olmasını ifade etmektedir. Bu noktada uluslararası unsurun, söz konusu mahkemelerin temel karakteristiğini oluşturması açısından önemi vurgulanmalıdır. Kosova, Doğu Timor, Kamboçya ve Sierra Leone örneklerinde uluslararası unsurun, Birleşmiş Milletler (BM) ile olan bağdan kaynaklandığı belirtilmiştir.⁵

İnceleme konumuz olan ve uluslararasılaşmış mahkemelerin önemli bir örneğini teşkil eden Kosova'daki mahkemelerin de BM ile bağı vardır. Bu bağı ve bağın kaynağını ortaya koyabilmek için öncelikle, Kosova sorununa kısaca değinmek gerekmektedir.

2) Kosova Sorunu ve İnsancıl Hukuk İhlalleri:

Kosova sorunu olarak bilinen ve 1999'da zirve noktaya ulaşan sorun, Kosova'da nüfusun çoğunluğunu teşkil eden Arnavutların oluşturduğu Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) tarafından yürütülen hareketlere, dönemin Sırbistan liderliğinin sert karşılığı, buna karşın uluslararası toplumun barışçı çabalarına rağmen bir sonuç alınamaması ve akabinde, NATO'nun Sırbistan'a havadan müdahale ederek ve karadan da müdahale tehdidi neticesi, Sırp güçlerinin Kosova'dan çekilmesi ve NATO liderliğinde, KFOR (*Kosovo Force*) Barış Gücü'nün Kosova'ya girmesi olayları çerçevesinde cereyan etmiştir. Ardından, BM Güvenlik Konseyi, BM Andlaşması'nın VII. bölümü çerçevesinde hareket ederek, 10 Haziran 1999 tarihinde 1244 sayılı

² Ibid, s. 192.

³ Oral, s. 79; Tezcan/Erdem/Önok, s. 437–438. Tezcan/Erdem/Önok, Lockerbie Faciasına neden olan iki Libyalıyı yargılayan Lockerbie Mahkemesini de bu kapsama dahil etmiş ve fakat sonradan ismi Irak Yüksek Mahkemesi olan Irak Özel Mahkemesi ile Bosna–Hersek ve Sırbistan'da kurulan Savaş Suçları Dairelerini bu kapsamda değerlendirmemişlerdir. Bkz: Ibid, s. 439–440.

⁴ Bkz: Condorelli/Boutruche, s. 428–430.

⁵ Ibid, s. 429.

kararı almıştır.⁶ Söz konusu kararın 5. maddesi ile Kosova’da, BM himayesinde, bir sivil ve güvenlik varlığı tesis edilmiştir. Kararın 6. maddesinde ise BM Genel Sekreteri’ne, sivil ve güvenlik varlığını koordine etmek üzere bir Özel Temsilci atama görevi verilmiştir. Yine kararın 10. maddesi ile BM Genel Sekreteri, Kosova’nın geçici yönetiminin sağlanması için bir uluslararası sivil varlık kurma konusunda yetkilendirilmiştir. BM Genel Sekreteri bu yetkiye dayanarak, 12 Haziran 1999 tarihinde, Kosova’daki sivil varlığın organizasyonu için hazırladığı operasyonel konsepti, başkanlığını Genel Sekreter Özel Temsilcinin yapacağı, UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*) adı altında Güvenlik Konseyi’ne arz etmiştir.⁷ 25 Temmuz 1999’da, Genel Sekreter Özel Temsilcisi, 1999/1 sayılı UNMIK kararını⁸ ilan etmiştir. Buna göre, Kosova ile ilgili tüm yasama ve yürütme yetkisi, adli teşkilatın idaresi de dahil olmak üzere Özel Temsilci tarafından yürütülmek üzere UNMIK’in elinde toplanmıştır.⁹ Görüldüğü gibi artık UNMIK, Kosova’yı yönetmektedir. Bununla beraber, o dönem için en önemli sorun, Kosova’nın nihai statüsünün belirli olmamasıdır. Buna rağmen, etnik temizlik durdurulmuş, sığınmacılar ve yerinden edilmiş kişiler geri dönmüş, ekonomi yeniden işlemeye başlamış ve Kosovalılar için daha iyi bir geleceğin temelleri atılmıştır.¹⁰

UNMIK’in bu katkılarına rağmen, Kosova’nın nihai statüsüne ilişkin tartışmalar sürmüştür ve bu çerçevede 17 Şubat 2008 tarihinde, Kosova Bağımsızlık Bildirgesi ilan edilmiştir. 30 Kasım 2012 tarihi itibarıyla Kosova’yı tanıyan devlet sayısı 96’dır.¹¹ Bu gelişmeye rağmen, UNMIK,

⁶ Karar metni için bkz: [\(http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244\(1999\)\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999)) (24.10.2012).

⁷ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion of 22 July 2010, para 60. Uluslararası Adalet Divanı’nın, Kosova’nın tek taraflı bağımsızlık ilanı hakkında verdiği danışma görüşüne ilişkin kararını değerlendiren Türkçe çalışmalar için bkz: Bayilloğlu, s. 287–311; Kuzu, s. 1–25; Samancı, s. 123–194; Taşdemir/Albayrak, s. 235–269.

⁸ Metin için bkz: <http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg01-99.htm> (28.10.2012).

⁹ Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion of 22 July 2010, para, 97. Bu tespit, Bayilloğlu, s. 298’de de aynen kullanılmıştır.

¹⁰ Heinbecker, s. 547.

¹¹ Bu devletler ve tanıma tarihleri için bkz. Kosova Dışişleri Bakanlığı resmi internet sitesi: <http://www.mfa-ks.net/?page=2,33> (30.11.2012).

1244 sayılı karar çerçevesinde, halihazırda işlevlerine devam etmektedir. Ayrıca, 2008–2009 döneminden itibaren, EULEX (*European Union Rule of Law Mission in Kosovo*) misyonunun, diğerleri yanında, UNMIK'in adalet işlerindeki sorumluluğunu devraldığı ve Kosova adalet sisteminde etkin rol oynamaya başladığı görülmektedir.

Kosova sorununda uluslararası toplum açısından önem arz eden temel mesele, etnik çatışmalar sırasında işlenen insancıl hukuk ihlalleridir. Gerçekten de UÇK'nın Sırp polisi, devlet kurumları ve bazı olaylarda Sırp sivilleri hedef alan saldırılarına karşı, Sırp otoritelerini cevabı orantısız olmuş ve 1998 yılı boyunca, Arnavut nüfus köylerinden sürülmüş ve çeşitli katliamlara maruz kalmıştır.¹² 1999'da, Sırbistan'a yönelik NATO hava saldırıları esnasında, paramiliter gruplar ve sivillerce de desteklenen Sırp güvenlik güçleri, bir etnik temizlik harekâtı başlatarak, 800.000 Arnavut'u evlerinden sürmüş ve Kosova Arnavutlarının yarısından fazlasını sığınmacı ve yerinden edinmiş kişi haline getirmiş ve barış andlaşması imzalanana kadar, binlerce Arnavut sivil katledilmiştir.¹³

3) Kosova'da İnsancıl Hukuk İhlallerini Yargılama Çabaları:

Yukarıda belirtildiği gibi Kosova'da yaşanan ve çok ciddi insancıl hukuk ihlallerinin işlendiği etnik çatışmalar, NATO müdahalesi ile nihayete erdirilmiş ve akabinde BM, Kosova'yı uluslararası bir yönetim altına almıştır. Böylece bizatihi BM eliyle, Kosova'da etnik düşmanlıkları ortadan kaldırarak, istikrar sağlama arayışları başlamıştır. İstikrar sağlama arayışında, yargı sistemine de önemli bir rol düşmektedir. Gerçekten de Kosova gibi çatışma örnekleri sonrasında, adalet sisteminin, düzenin sağlanması ve ileride gerçekleşebilecek şiddet hareketlerinin önlenmesinde merkezi bir rol oynayabileceği ve adalet sisteminin bu rolü oynayabilmesi için halkın, çatışmalar sırasında işlenen suçlara yönelik adalet taleplerini karşılayabilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁴ Dolayısıyla, “adaletin olmadığı yerde barış olmaz” özdeyişi gereği, Kosova'daki etnik unsurlar arasında barışın sağlanmasının ve bu şekilde istikrarın tesis edilmesinin yolu, savaş sırasında işlenen suçların adil bir şekilde yargılanması ve böylece adaletin tecelli ettirilmesi olarak görülmüştür. Bu amaç, uluslararası toplumun temel

¹² Ward, s. 38.

¹³ Ibid, s. 38–39.

¹⁴ Betts, Carlson/Gisvold, s. 380.

önceliği haline gelmiş ve bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli çalışmalar başlamıştır.

A) *Ad Hoc* Mahkeme Girişimi:

7 Eylül 1999 tarihli 1999/6 sayılı UNMIK kararı¹⁵ ile Genel Sekreter Özel Temsilcisine, Kosova'daki mahkeme ve savcılık hizmetlerinin yapısı ve yönetimi hakkında tavsiyelerde bulunmak üzere, "Mahkeme ve Savcılık Hizmetleri Hakkında Teknik Danışma Komitesi" (*The Technical Advisory Committee on Judiciary and Prosecution Service-TAC*) kurulmuştur. 10 Ağustos 2000 tarihli bir AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)¹⁶ Raporunda¹⁷, TAC'ın 13 Aralık 1999 tarihli nihai raporu ile Kosova Savaş ve Etnik Suçlar Mahkemesi (*Kosovo War and Ethnic Crimes Court-KWECC*) olarak anılan, savaş suçları, uluslararası insancıl hukukun diğer ağır ihlalleri ve etnik motifli diğer ciddi suçlar üzerinde yargı yetkisi bulunan, olağanüstü ulusal bir mahkeme kurulmasını tavsiye ettiği belirtilmiştir.¹⁸ Buna göre KWECC'in, zaman bakımından daha kısıtlı yetkiye sahip olsa da ulusal mahkemelerle yarışan yetkiye sahip olması öngörülmüştü.¹⁹ KWECC'in, Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (RUCM) benzer şekilde, bir savcılık bürosu, daireleri ve kalem teşkilatına sahip olması öngörülmüştü.²⁰ Aynı şekilde iddia makamı ile eşitliğin sağlanması için bir savunma bürosu kurulması da öngörülmüştü.²¹ Fakat uygun tesis bulma ve artan bütçesi yüzünden KWECC'in kurulması gecikmiş ve KWECC'i kuracak düzenleme, BM'nin New York ve Priştine'deki hukuk bürolarının bir dizi farklı değerlendirmelerine konu olması neticesi, taslak halinde kalmıştır.²²

¹⁵ Metin için bkz: http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_06.pdf (28.10.2012)

¹⁶ OSCE (*Organization for Security and Co-operation in Europe*).

¹⁷ OSCE Report, (February-July 2000), s. 71. Söz konusu rapor, kaynakçada belirtilen adreste başlıksız olarak bulunmaktadır. Raporun özet bölümünde, raporun, 1 Şubat 2000 ile 31 Temmuz 2000 tarihlerini kapsadığı belirtilmiştir. Demek ki rapor, bu tarihler arasında, Kosova'da yargı alanında yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır. Rapora bağlantı sağlayan AGİT'in resmi internet sitesinde de raporun başlığının, "Review 1: The Criminal Justice System in Kosovo (February-July 2000)" olduğu görülmektedir.

¹⁸ Ibid, s. 71.

¹⁹ Ibid, s. 71.

²⁰ Ibid, s. 71.

²¹ Ibid, s. 71.

²² Ibid, s. 72.

Aslında KWECC, Kosova'da yapılacak yargılamalarda tarafsızlığı ve uluslararası hukuk standartlarını sağlamaya yönelik bir çaba olarak değerlendirilmelidir. Gerçekten de Kosova'daki etnik gerilimin, savaş suçlarına ilişkin takibatları engellediği belirtilmiş ve buna, Kosovalı Sırp sanıkların, Kosovalı Arnavut avukatların kendilerini savunmalarını istememesi örneği verilmiştir.²³ Bu bağlamda, KWECC'in kurulmasına ilişkin kararda, yargı süreçlerinde, Kosovalı Sırlara ve diğer azınlıklara yönelik taraflı tutumun, katalizör etkisi yarattığı belirtilmiş ve bunun en çarpıcı örneği olarak, iki Arnavut'u öldürmek, ikisini ise ağır yaralamakla suçlanan Kosovalı bir Sırp aile olan *Momcilovic* ailesinin üç ferdinin, aslında meşru müdafaa halinde olduklarını ortaya koyan açık video kaydı delilinin, yerel soruşturma yargıcı ve savcı tarafından dikkate alınmaması ve tutuklu olmalarına rağmen davalarının sürüncemede bırakılması verilmiştir.²⁴

Bu çerçevede, KWECC'in, UNMIK'in yargılamada tarafsızlık ihtiyacının bir cevabı olarak, uluslararası yargıç, savcı ve personelden oluşan ve etnik suçlar ile savaş suçları davalarına nezaret eden uluslararası bir katılımı sağlamak üzere tasarlandığı belirtilmiştir.²⁵ Bu bağlamda KWECC, uluslararası yargıçlar ve Kosovalı yargıçların beraber görev yaptığı, mevcut mahkeme sisteminin dışında kalan ve savaş suçları ile etnik şiddet fiilleri üzerinde özel bir yargı yetkisi olan yeni bir mahkeme olarak düşünülmüştü.²⁶ Görüldüğü gibi KWECC *ad hoc* özellikler gösteren uluslararasılaşmış bir mahkeme niteliğindedir. Zira, özel bir duruma karşı öngörülmüştü ve uluslararası yargıç ve savcılarının katılımı nedeniyle uluslararası unsur ihtiva etmekteydi. KWECC, 1244 sayılı Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde çıkarılan, adli teşkilatın idaresi de dahil olmak üzere Kosova ile ilgili tüm yasama ve yürütme yetkisini, Özel Temsilci tarafından yürütülmek üzere UNMIK'in elinde toplayan, UNMIK'in 1999/1 sayılı kararı dayanak alınarak, UNMIK tarafından kurulabilirdi. Bununla beraber hayata geçme fırsatı olmadı. Bunu engelleyen nedenler olarak, finansal maliyet, Kosova yargısının bu neviden suçları adil ve yetkin şekilde yargılama kapasitesinin olduğunu iddia eden Kosovalı Arnavutların muhalefeti, Kosova yargı sistemi ile EYUCM arasında ek bir yargısal katman yaratma konusundaki endişeler

²³ Betts, Carlson/Gisvold, s. 381.

²⁴ Bkz: Marshall/Inglis, s. 131-132.

²⁵ Betts/Carlson/Gisvold, s. 381.

²⁶ Cady/Booth, s. 60.

ve bazı NATO üyelerinin bu neviden bir müessesenin yargı yetkisinin erişebilirliği hakkındaki endişeleri gösterilmiştir.²⁷

Böylece KWECC fikri terk edilmiştir. Bununla beraber, KWECC'e ilişkin başlangıçtaki teklifin, uluslararası ceza mahkemelerinin doğasını, BM desteğinde ulusal mahkemeler kurmak ile vatandaş ve yabancıların yargıç ve savcı görevlerini yürütmesi olmak üzere yeni bir istikamete çevirdiği kaydedilmiştir.²⁸ Gerçekten de aşağıda da açıklanacağı gibi sonradan Kosova'daki mevcut yargı sistemi çerçevesinde, Uluslararası Yargıç-Savcı (*International Judge and Prosecutors-IJP*) Programı hayata geçirilmiş ve böylece Kosova'da işlenen insancıl hukuk ihlallerini yargılama faaliyeti, uluslararası yargıç ve savcıların atanma usulü dışında, *ad hoc* niteliğini kaybetmiştir. Bu şekilde her ne kadar KWECC hayata geçmese de arkasındaki temel çatı, yargılama organlarına uluslararası yargıç ve savcılarının katılması şekliyle varlığını sürdürmüştür.²⁹

B) IJP Programı ve Uluslararasılaşmış Kosova Mahkeme Sistemi:

a) IJP Programının Gelişimi ve Yapısı:

Aslında IJP programı, belirli bir değerlendirme sürecinden geçmeden, ani ve UNMIK'in Kosova'da yönetimi ele almasından sonra yaşanan etnik şiddet eylemlerine tepki olarak başlatılmıştır. Gerçekten de IJP programının gelişiminde, özellikle, Şubat 2000'de Mitrovica'da yaşanan etnik şiddet eylemlerinin önemli rol oynadığı görülmektedir.³⁰ Etnik gerilimi tırmandıran bu olaylar üzerine, Genel Sekreter Özel Temsilcisi 15 Şubat 2000 tarihinde "Uluslararası Yargıç ve Savcılarının Atanması ve Görevden Alınması Hakkında" 2000/6 sayılı UNMIK kararını³¹ ilan etmiştir. Karar ile Genel Sekreter Özel Temsilcisine, Mitrovica Bölge Mahkemesi'nde görev yapmak üzere uluslararası yargıç ve savcı atama ve görevden alma yetkisi verilmiştir (Section 1.1). Atanan yargıçlar, görevlerinin verdiği yetki ve sorumluluğa sahip olacaklar ve Mitrovica Bölge Mahkemesi'nin yargı yetkisine giren, yeni açılan veya derdest davaları seçme ve bunlarda sorumluluk alma

²⁷ Cerone/Baldwin, s. 49.

²⁸ Van Der Vyver, s. 329.

²⁹ OSCE Report, (February–July 2000), s. 72.

³⁰ Bkz: Ibid, s. 69; Cerone/Baldwin, 49–50; Cady/Booth, 60–61.

³¹ Metin için bkz: http://www.unmikonline.org/regulations/2000/re2000_06.htm (27.10.2012).

yetkisini haiz olacaklardır (Section 1.2). Aynı şekilde savcılar da Mitrovica Bölge Mahkemesi'nin yargı yetkisine giren, yeni açılan veya derdest takibatları seçme ve bunlarda sorumluluk alma yetkisini haiz olacaklardır (Section 1.3). Görüldüğü gibi uluslararası yargıç ve savcılar, Mitrovica Bölge Mahkemesi'nin yargı yetkisine giren tüm cezai işlerde yetki sahibi kılınmıştır. Kararda, uluslararası yargıç ve savcı olarak atanma kriterleri şu şekilde belirtilmiştir: Hukuk fakültesi mezunu olmak, kendi ülkesinde yargıç veya savcı olarak en az 5 yıl görev yapmış olmak, yüksek ahlaki değerlere sahip olmak ve sabıkasız olmak (Section 2.a,b,c,d). Kararın imzalanmasından hemen sonra, 15 ve 17 Şubat günlerinde Mitrovica Bölge Mahkemesine yargıç ve savcı atamasının yapıldığı kaydedilmiş ve fakat atamaların *ad hoc* niteliği ve rollerinin belirsizliği gibi nedenlere bağlı olarak fazla etkili olmadıklarının altı çizilmiştir.³²

Söz konusu kararın uygulaması, tarafsızlık konusundaki şüpheleri gidermemiştir. Nitekim, 10 Nisan 2000 tarihinde, Mitrovica Tutukevinde bulunan ve çoğunluğu Sırp'lardan oluşan tutuklular açlık grevine başlamıştır.³³ Bunun üzerine, Genel Sekreter Özel Temsilcisi 27 Mayıs 2000 tarihinde, "Uluslararası Yargıç ve Savcılarının Atanması ve Görevden Alınması Hakkında 2000/6 sayılı UNMIK kararını değiştiren" 2000/34 sayılı UNMIK kararını ilan etmiştir.³⁴ Karar ile Genel Sekreter Özel Temsilcisine, tüm Kosova'da görev yapmak üzere uluslararası yargıç ve savcı atama ve görevden alma yetkisi verilmiştir (Section 1.1) Atanan yargıçlar, görevlerinin verdiği yetki ve sorumluluğa sahip olacaklar ve atandıkları mahkemenin yargı yetkisine giren, yeni açılan veya derdest davaları seçme ve bunlarda sorumluluk alma yetkisini haiz olacaklardır (Section 1.2) Aynı şekilde savcılar da atandıkları mahkemenin yargı yetkisine giren, yeni açılan veya derdest takibatları seçme ve bunlarda sorumluluk alma yetkisini haiz olacaklardır (Section 1.3). Görüldüğü gibi uluslararası yargıç ve savcılar, tüm Kosova ölçeğinde, atandıkları mahkemenin yargı yetkisine giren tüm cezai işlerde yetki sahibi kılınmıştır.

Söz konusu kararın uygulanması çerçevesinde, farklı mahkemelere,

³² Cerone/Baldwin, s. 49 ve eşlik eden dipnot.

³³ OSCE Report, (February–July 2000), s. 58.

³⁴ Ibid, s. 58 ve 69. Metin için bkz: http://www.unmikonline.org/regulations/2000/re2000_34.htm (27.10.2012).

farklı sayıda uluslararası yargıç ve savcı ataması yapılmıştır.³⁵ 2000 Eylülünde ise birkaç ay önceden kimsenin öngörmediği şekilde, temel amaç olan savaş suçları ve etnik şiddet fiillerinin yargılanması için uluslararası müdahalenin sağlanması nedeniyle, KWECC fikrinin tamamen terk edildiği belirtilmiştir.³⁶ Görüldüğü gibi IJP Programı tesadüfen ve plansız bir şekilde gelişmiştir ve bir bakıma konuyla ilgili bir çok kesimin yoğun muhalefeti altında kalan KWECC fikrinin ortadan kalkması için bulunmaz bir çıkış noktası teşkil etmiştir. Bununla beraber, 2000/34 sayılı UNMIK kararının ve kararın uygulamasının, savaş suçları ve etnik şiddet fiillerinin yargılamasına ilişkin mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlık konusundaki itiraz ve sorunları ortadan kaldırmadığı görülmektedir.³⁷ AGİT, bu bağlamda, uluslararası yargıç ve savcılarla ilgili iki kritik sorun bulunduğu tespitini yapmıştır³⁸: İlk olarak, uluslararası yargıç ve savcılarının sınırlı sayısına karşın, davaların fazlalığı ve dağılımı, sanıklara eşitsiz muameleye neden olmaktaydı. Aynı nitelik ve ağırlıktaki suçların sanıkları konumundaki etnik azınlığa mensup kişilerin bir kısmı, uluslararası yargıç ve savcılarının katılımıyla oluşan, diğerleri ise uluslararası yargıç ve savcılarının bulunmadığı paneller önünde yargılanmaktaydı. İkinci olarak, uluslararası yargıçların rol ve etkileri sınırlıydı. Kararların oyçokluğu ile alınması ve her yargıcın oyunun eşit olması, uluslararası yargıçların, etnik motivasyonla karar vermeyi önleme konusundaki etkilerini azaltmaktaydı.

Bu nedenlerle 15 Aralık 2000 tarihinde “Uluslararası Yargıç ve Savcılarının Atanması ve/veya Yerlerinin Değiştirilmesi Hakkında” 2000/64 sayılı UNMIK kararı³⁹ ilan edilmiştir. Kararda, ceza yargılamasının herhangi bir aşamasında, mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlıklarının sağlanması için savcının, şüpheli/sanığın veya savunma makamının, Yargı İşleri Departmanına başvurarak, uluslararası yargıç ve/veya savcı atanmasını veya yerlerinin değiştirilmesini talep edebilecekleri belirtilmiştir. (Section 1.1) Yargı İşleri Departmanı, talep üzerine veya re’sen Genel Sekreter Özel Temsilcisine, ceza yargılamasının herhangi bir aşamasında, mahkemelerin

³⁵ Söz konusu sayılar için bkz: OSCE Report, (February–July 2000), s. 69; OSCE Report, (1 September 2000–28 February 2001), s. 75–76.

³⁶ Cady/Booth, s. 60–61.

³⁷ Bkz: Ibid, s. 61; Nouwen, s. 198; Marshall/Inglis, s. 129.

³⁸ Bkz: OSCE Report, (1 September 2000–28 February 2001), s. 76.

³⁹ Metin için bkz: <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg64-00.htm> (27.10.2012).

bağımsızlık ve tarafsızlıklarının sağlanması için uluslararası yargıç ve/veya savcı atanmasını veya yerlerinin değiştirilmesini tavsiye edebilecektir (Section 1.2). Genel Sekreter Özel Temsilcisi, Yargı İşleri Departmanının bu tavsiyesini inceledikten sonra, onaylayacak veya reddedecektir. Yine önem taşıyan düzenleme, Genel Sekreter Özel Temsilcisinin onayının ardından, Yargı İşleri Departmanına, üç yargıçtan oluşan panellere, birisi başkanlık görevini üstlenmek üzere, en az iki uluslararası yargıç atama yetkisi verilmesidir (Section, 2.1,c). Bu şekilde oluşturulan paneller, Karar 64 panelleri olarak adlandırılmıştır.

Kararın temel amacı, mahkemelerin bağımsızlığı ve özellikle isnat altındaki Sırp'ların yargılamalarında gündeme gelen tarafsızlığa ilişkin şüphe ve iddiaları ortadan kaldırmaktır. Bununla beraber, UNMIK'in önceden kararın gerekçesiyle ilgili kamuoyunu bilgilendirmemesi nedeniyle kararın, Arnavut kamuoyu ve yargıçlarını gücendirdiği bildirilmiş⁴⁰ ve her şeye rağmen eşitsiz uygulamalara neden olduğu rapor edilmiştir.⁴¹

Bundan sonra ise aşağıda değinileceği gibi EULEX, 2008'den itibaren UNMIK'in adalet işlerindeki sorumluluğunu devralmıştır.

b) IJP Programının Özellikleri ve Uygulanacak Hukuk Meselesi:

Yukarıda, melez olarak da adlandırılan, uluslararasılaşmış ceza mahkemelerinin temel özelliklerinin, yargı işlevi icra etme, ulusal ve uluslararası unsurların birleşmesi ve *ad hoc* nitelik göstermeleri olduğu belirtmişti. Kosova mahkeme sisteminin bünyesinde, bu unsurları ihtiva ettiği görülmektedir. Bir defa, söz konusu mahkemeler yargı işlevi icra etmektedir. Ayrıca, her ne kadar mevcut mahkeme sistemi içinde kalsa ve mevcut kuralları uygulasa da uluslararası yargıç ve savcılarının atanması açısından *ad hoc* nitelik göstermektedir. Kosova mahkeme sisteminde, bir uluslararası unsur sisteme dahil edilmiştir. Bu uluslararası unsur BM ile açık bağı olan uluslararası yargıç ve savcılardır. Gerçekten de Kosova mahkeme sistemine uluslararası karakteri veren unsur, Genel Sekreter Özel Temsilcisi tarafından atanan uluslararası yargıç ve savcılardır. Bu bağlamda, Kosova mahkeme sisteminde ulusal ve uluslararası unsurlar birleşmektedir. Zira,

⁴⁰ Marshall/İnglis, s. 130.

⁴¹ OSCE Report, (1 September 2000–28 February 2001), s. 76–78.

uluslararası yargıç ve savcılar, mevcut mahkeme sistemi içinde, bazı işlerde tek başlarına, bazı işlerde ise Kosovalı meslektaşları ile beraber görev yapmaktadırlar (mesela, Karar 64 panelleri). Tüm bu nedenlerle, Kosova mahkeme sistemi, melez bir nitelik göstermekte ve bu bağlamda uluslararasılaşmış mahkemelerin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Kosova mahkeme sisteminin bu özelliği, halihazırda, BM ile bağı bulunan EULEX misyonunun yargıç ve savcılarını vasıtasıyla devam etmektedir.

Bu noktada, uluslararası yargıç ve savcılarının katılımıyla oluşan söz konusu melez mahkemelerin uygulayacakları hukuk meselesi önem taşımaktadır. Zira, yukarıda özellikleri belirtilen uluslararası yargıç ve savcılarının, hangi hukuku uygulayacakları meselesi, programın işleyişi açısından önem arz etmektedir. Yukarıda değinilen ve Kosova'nın yönetimini UNMIK'e devreden 1999/1 sayılı UNMIK kararı ile Kosova'da 24 Mart 1999'dan önce uygulanan hukukun, insan hakları standartlarına, 1244 sayılı karara ve UNMIK kararlarına aykırı olmadıkça uygulanmaya devam edileceği hüküm altına alınmıştır (Section 3). Bununla beraber, Eski Yugoslav ve Sırp hukuklarının, insan hakları standartlarına uygunluğunun değerlendirilmesi konusunda çeşitli sorunlar bulunduğu görülmektedir.⁴² Yine, uygulanacak hukukun, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti ve Sırp hukuklarını da kapsamaması, Arnavut toplumunun ve Arnavut yargıçların muhalefetine neden olmuştur.⁴³ UNMIK'in 12 Aralık 1999 tarihli "Kosova'da Uygulanacak Hukuk Hakkında" 1999/24 sayılı kararı⁴⁴ ile 22 Mart 1989 tarihi esas alınarak, uygulanacak hukuk meselesi büyük ölçüde halledilmiştir.⁴⁵ Buna göre, Kosova'da uygulanacak hukuk, çatışma halinde birincisi öncelikli olmak üzere, Genel Sekreter Özel Temsilcisi tarafından ilan edilen kararlar ve tamamlayıcı metinler ile Kosova'da 22 Mart 1989'da yürürlükte bulunan hukuktur (Section 1.1.,a-b). Ayrıca karar, insan hakları standartlarını sağlamak üzere, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İkiz Sözleşmelere kadar çeşitli uluslararası belgelerin de uygulanacak hukuk kapsamında olduğunu

⁴² Betts, Carlson/Gisvold, s. 374.

⁴³ Ibid, s. 374; Marshall/Inglis, s. 101; Cady/Booth, s. 69.

⁴⁴ Metin için bkz: <http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg24-99.htm> (09.11.2012).

⁴⁵ 22 Mart 1989 tarihinin esas alınmasının nedeni, bu tarihin, Kosova'nın otonom statüsünün iptal edildiği tarihten hemen öncesi olmasıdır. Bkz: Cerone/Baldwin, s. 43; Cady/Booth, s. 69.

düzenlemiştir (Section 1.3., a–h). Yine karar, istisnai olarak, belirtilen kaynaklarda somut olaya ilişkin hüküm bulunmadığı takdirde, ayrımcılık yapmamak ve insan hakları standartlarını sağlayan uluslararası belgelere de uygun olmak şartıyla 22 Mart 1989'dan sonraki hukukun da uygulanabileceğini kabul etmiştir (Section 1.2.). Bunun gibi yine UNMIK'in 12 Aralık 1999 tarih ve 1999/25 sayılı kararı⁴⁶ ile de 1999/1 sayılı UNMIK kararının Kosova'da 24 Mart 1999'dan önce uygulanan hukukun, insan hakları standartlarına, 1244 sayılı karara ve UNMIK kararlarına aykırı olmadıkça uygulanmaya devam edileceğine ilişkin 3. bölümü ilga edilmiştir.

Böylece uluslararası yargıç ve savcılarının katılımıyla oluşan panellerin, ulusal hukuk çerçevesindeki suçlarda yargı yetkisi bulunmaktadır ve uluslararası ceza hukuku, ulusal hukuk uluslararası suçları kapsadığı takdirde, dolaylı olarak uygulanacaktır.⁴⁷ Bu bağlamda, 22 Mart 1989 tarihinde yürürlükte bulunan ulusal hukuk düzenlemeleri önem taşımaktadır. 1999/24 sayılı karar ile uygulanacak hukuk kapsamında kalan Yugoslav Federal Ceza Kanununun, soykırım ve savaş suçlarının cezalandırılmasını hüküm altına aldığı ve insancıl hukuk ihlallerinde bireysel cezai sorumluluk getirdiği belirtilmiştir.⁴⁸ Bu bağlamda, savaş suçları bakımından uluslararası hukuka atıf yaptığı görülmektedir.⁴⁹ Söz konusu düzenlemeler, UNMIK'in insancıl hukuk ihlallerine ilişkin diğer bazı düzenlemeleri ile beraber, uluslararası yargıç ve savcılarının katılımı ile yapılan, savaş suçları ve etnik şiddet fiillerinin yargılanmasına dayanak teşkil etmeleri açısından önem taşımaktadır. Bir başka ifadeyle yukarıda aktarılan hukuki süreç sonucu belirlenen uygulanacak hukuk, uluslararası yargıç ve savcılarının katılımı ile yapılan, savaş suçları ve etnik şiddet fiillerine ilişkin yargılamaların temel dayanağını teşkil etmektedir. Bu temel dayanağı da 1244 sayılı kararı temel dayanak olarak kullanan UNMIK'in kararları sağlamıştır. Aşağıda belirtileceği gibi aynı temel dayanak EULEX için de geçerli kılınmıştır.

⁴⁶ Metin için bkz: http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg99_25.htm (09.11.2012).

⁴⁷ Nouwen, s. 207.

⁴⁸ Cerone/Baldwin, s. 44–45. Her ne kadar Yugoslav Federal Ceza Kanununda, insanlığa karşı suçları yasaklayan bir düzenleme bulunmasa da UNMIK'in 2001/1 sayılı kararı ile uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerine yapılan atıfla, Yugoslavya Federal Ceza Kanununda açıkça belirtilenler dışında, uluslararası hukuk çerçevesinde suç olarak kabul edilen fiillere ilişkin de takibat yapma ihtimalinin bulunduğu sonucu çıkmaktadır. Bkz: Ibid, s. 44 ve 14 no'lu dipnot.

⁴⁹ Ibid, s. 45 ve 30 no'lu dipnot.

c) IJP Programının Katkısı

Yukarıda da belirtildiği gibi IJP Programının temel hedefi, Kosova yargı sisteminde, mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığının sağlanmasıdır. Kosova yargı sisteminde, mahkemelerin bağımsızlık ve tarafsızlığına ilişkin endişeler, özellikle, yerel yargıçlar açısından, savaş suçları ve etnik motifli suçların yargılanması bağlamında, yerel yargıçların savaş sırasında yaşadıkları tecrübeler ve bağlı oldukları etnik toplulukların sosyal baskısı nedeniyle taraflı davranma ihtimalinden kaynaklanmaktadır.⁵⁰ Uluslararası yargıç ve savcıların savaş suçları ve etnik motifli suçların yargılanmasına katılımı ile bu endişe giderilmiştir. Tarafsızlığı ve bağımsızlığı sağlamada bir diğer önem arz eden mesele de savaş suçlarını yargılayan panellerde görev yapan yargıç ve savcılarının güvenlikleridir. Bu neviden panellerde görev yapan uluslararası yargıç ve savcılarının güvenliğinin sağlanması açısından UNMIK ve EULEX'in çeşitli önlemler almalarına rağmen, bu neviden panellerde görev yapan yerel yargıç ve savcılarının bu tehditlere karşı korumasız olduğu belirtilmiştir.⁵¹ Dolayısıyla bu açıdan da IJP Programının önemi ve katkısı açık bir şekilde görülmektedir. Zira, şurası açıktır ki son derece vahşi yürütülen bir savaşın etkileri zihinlerde canlı iken, salt bir etnik gruba mensup oldukları için savaş sırasında işlenen ağır insancıl hukuk ihlallerinden mağdur olanların, mağdur oldukları ağır insancıl hukuk ihlallerine neden olan fiilleri işlemek isnadı altındaki, farklı bir etnik gruba mensup kişilerin yargılanmasına bile tahammülü olmayabilir. Bu tespit, hem mahkemelerin tarafsızlığı hem de yargıç ve savcılarının güvenliği açısından geçerlidir. Dolayısıyla, uluslararası toplumun, UNMIK aracılığıyla Kosova'da bulunması, hem savaş sonrası yaşanması muhtemel "cadı avı" ve "önce asıp sonra yargılama" şeklinde cereyan edecek intikam eylemlerini önlemiş hem de IJP programı sayesinde, etnik kin ve/veya baskıdan kaynaklanması muhtemel hukuk skandallarının önüne geçilmiştir. Böylece, savaş suçlarına ilişkin yargılamalar açısından artık etnik tarafgirlik iddiaları bertaraf edilerek, nihayetinde verilen kararlara meşruiyet kazandırılmıştır. Dolayısıyla IJP Programı, her ne kadar bünyesinde görev yapan uluslararası yargıç ve savcı sayısı fazla olmasa da savaş sonrası Kosova'da adaletin tecellisinin temel kaynağı olmuştur. Adaletin sağlanmasının da barışın

⁵⁰ OSCE Report, (1999–2009), s. 25.

⁵¹ Ibid, s. 26.

sağlanmasının ön şartı olduğu göz önünde tutulursa, IJP Programının işlev ve önemi ve Kosova sorununun çözümündeki yeri daha iyi anlaşılacaktır.

IJP Programının bu önemli katkılarına rağmen, UNMIK'in yargı işlerindeki etkisi, bu defa da mahkemelerin bağımsızlığı açısından sorgulanmaya başlanmıştır. Gerçekten de mahkemelerin bağımsızlığına ilişkin olarak, mahkeme ve savcılık hizmetlerinin UNMIK tarafından kurulma şekli ve uluslararası yargıç ve savcılarının sisteme dahil edilmesindeki *ad hoc* süreçlerin ve bu bağlamda, uluslararası yargıç ve savcılarının doğrudan BM yürütme erki içinde kalmasından kaynaklanan sıkıntılarının dile getirildiği görülmektedir.⁵² Buna karşın, uluslararası yargıç ve savcılarının, Kosova'nın geleceğini inşa eden UNMIK'in bir parçası olarak geçici niteliklerine dikkat çekilmiş ve yerel organların yetersiz ve güçsüz oldukları erken dönemde yargının tarafsızlığını sağladıkları belirtildikten sonra, söz konusu yargıç ve savcılarının atanmaları ile görevlerini ifa ederken sahip oldukları bağımsızlığı ayırmak gerektiği ve bir yargıcın bir defa atandıktan sonra, artık UNMIK'in kendisine karışmadığı hususunun altı çizilmiştir.⁵³

Burada gündeme gelen bir diğer mesele de uluslararası yargıç ve savcılarının, yerel yargıç ve savcılarının eğitim ve gelişimine katkısı meselesidir. Zira, UNMIK ve UNMIK'in diğerleri yanında, adalet işlerini devrettiği EULEX, sonsuza kadar Kosova'da kalmayacaktır. Bu bağlamda AGİT, yerel yargıç ve savcılarının, uluslararası meslektaşları ile her tür davada birlikte görev yapmalarının sağlanması ve uluslararası yargıç ve savcılarının yerel meslektaşlarına akıl verme faaliyetlerinin artırılması sonucu, yerel yargıç ve savcılarının mesleki yeterliliklerinin gelişeceği tespitlerini yapmış ve özellikle savaş suçları yargılamalarında bu uygulamaların önemine dikkat çekmiştir.⁵⁴ Bununla beraber, uluslararası yargıç ve savcılarının, yerel meslektaşlarına sağladıkları katkının fazla olmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁵ Dolayısıyla, uluslararası yargıçların, yapılan yargılamalarda tarafsızlığın sağlanması ve uluslararası hukuk standartlarının uygulanmasında önemli katkıları olmakla beraber yerel yargıçların gelişimine önemli bir katkı sağlamadıkları tespitini

⁵² Bkz: Marshall/Inglis, s. 121; Cerone/Baldwin, s. 54–55.

⁵³ Cady/Booth, s. 76.

⁵⁴ OSCE Report, (1999–2009), s. 25.

⁵⁵ Bkz: Cerone/Baldwin, s. 52–54; Cady/Booth, s. 74–76.

yapmak mümkündür.⁵⁶

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus, her ne kadar çalışmada sadece savaş suçları yargılaması meselesine ağırlık versek de uluslararası yargıç ve savcılarının sadece savaş suçları için değil, aynı zamanda diğer suç tipleri için de yargılama faaliyeti icra ettikleridir. Zira, IJP Programını yaratan ve yukarıda belirtilen UNMIK kararları bu konuda bir ayırım yapmamış ve tüm suç tipleri açısından uluslararası yargıç ve savcılarını yetkili kılmıştır. Mesela, ABD’li bir yargıç olan ve IJP programı çerçevesinde Kosova’da görev yapan *Eisenhauer*, ilk derece mahkemesinde (panel), insan ticareti ve ırza geçme suçlarına ilişkin yargılama faaliyeti icra ettiğini anlatmaktadır.⁵⁷ Yine aşağıda belirtileceği gibi EULEX’in de savaş suçları ve etnik motifli suçlar yanında, terörizm, organize suçlar, yolsuzluk, finansal suçlar ve malvarlığına ilişkin diğer ciddi suçların yargılanması konusunda yetkili olduğu görülmektedir.⁵⁸ Bununla beraber, yine de temel amacın, Kosova’da işlenen insancıl hukuk ihlallerinin vücut verdiği suç tiplerinin yargılanmasında tarafsızlığı sağlamak olduğu göz ardı edilmemelidir.

IJP programını yaratan ve yukarıda belirtilen UNMIK kararlarında, uluslararası yargıç ve savcılarının, sadece ceza davalarında görev yapacakları açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla IJP programı, esas itibarıyla, hukuk davalarını kapsamamaktadır. Bununla beraber, özelleştirmeye ilişkin meselelerden doğan uyuşmazlıklar için UNMIK’in 13 Haziran 2002 tarihli 2002/13 sayılı kararı⁵⁹ ile Kosova Yüksek Mahkemesi Özel Dairesi kurulmuştur. Kararda, Özel Dairenin, üçünün uluslararası yargıç, ikisinin ise Kosova’da ikamet eden beş yargıçtan oluşması kabul edilmiştir (Section 3.1). Ayrıca karar ile Genel Sekreter Özel Temsilcisine, uluslararası

⁵⁶ IJP Programı çerçevesinde Kosova’da görev yapan ABD’li yargıç *Eisenhauer*, insan ticareti konusunda Kosova Adli Eğitim Konseyindeki tartışmaları yönettiğini ve resmi toplantılarda ve gayriresmi olarak Kosovalı yargıçlarla bir araya gelerek çeşitli konularda görüşmeler yaptığını belirtmiştir. *Eisenhauer*, Kosovalı yargıçların az maaş aldığı, az personele sahip olduğu, bağımsızlık konusunda sıkıntıları olduğu ve rüşvete açık oldukları yönündeki izlenimlerini aktarmış ve Kosovalı yargıçların bir hukuk düzeninin halkın destek ve saygısını kazanan bir yargı organını gerektirdiğini anladıklarını ve bunu sağlama çabası içinde olduklarını ve komünist düzenin mirasından kurtulmak istediklerini belirtmiştir. Bkz: *Eisenhauer*, s. 344.

⁵⁷ Bkz: *Ibid*, s. 340–342.

⁵⁸ Bkz: Spornbauer, s. 784–785.

⁵⁹ Metin için bkz: http://www.unmikonline.org/regulations/2002/RE2002_13.pdf (18.11.2012)

yargıçlardan birini, Özel Dairenin başkanı olarak atama yetkisi verilmiştir (Section 3.2). Söz konusu Özel Daire, mevcut Kosova mahkeme sistemi içinde yer almamaktadır. Gerçekten de Kosova Yüksek Mahkemesi'nin yapısal bir parçası değildir; bu bağlamda Yüksek Mahkeme başkanının, Özel Daire veya yargıçları üzerinde yetkisi bulunmamaktadır ve söz konusu Özel Daire, ilk derece mahkemeleri kararları üzerinde temyiz incelemesi yapmamaktadır.⁶⁰ Bu bakımdan Özel Daire, UNMIK tarafından kurulan Kosova Güven Ajansı'nın (*Kosovo Trust Agency*) kararlarını temyizen incelemek ve Sırp alacaklıların iddialarını karara bağlamakla yetkili özel bir mahkemedir.⁶¹ Şu halde bu mahkeme, cezai IJP programı içinde yer almayan ve UNMIK'in özel bir IJP uygulama türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hukuk davalarına ilişkin bir diğer özel durum, savaş sırasında veya sonrasında yerinden edilmiş kişilerin mülkiyet iddialarına ilişkin olarak gündeme gelmektedir ve bu konuda münhasır yargılama yetkisine sahip, Konut ve Mülkiyet İddiaları Komisyonu (*Housing and Property Claims Commission*) adında uluslararası bir mahkemenin kurulduğu belirtilmiştir.⁶² Söz konusu mahkemenin, münhasır yargılama yetkisine sahip, ayrı bir uluslararası mahkeme olduğu ve IJP Programının aksine, mevcut Kosova mahkeme sistemini uluslararasılaştırmadığı görülmektedir.⁶³

Ayrıca, bu konuda son olarak belirtilmesi gereken husus, IJP Programı çerçevesinde görev yapan uluslararası yargıç ve savcıların, cezai işlerde Kosova yargı sisteminin tüm aşamalarında yargılama faaliyeti icra ettikleridir. Mesela, IJP programı çerçevesinde Kosova'da yargılama faaliyetine katılan ABD'li yargıç *Eisenhauer*'ın ilk derece mahkemesinde (panel), soruşturma yargıcısı olarak ve temyiz aşamasında görev yaptığı görülmektedir.⁶⁴

C) AB ve Kosova EULEX Misyonu:

Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra, Kasım 2008 tarihli BM Genel Sekreteri Raporunda, BM yetkisi dahilinde ve 1244 sayılı karara uygun olarak Genel Sekreter Özel Temsilcisinin başkanlığındaki BM şemsiyesi

⁶⁰ Cady/Booth, s. 72.

⁶¹ Ibid, s. 72.

⁶² Ibid, s. 71.

⁶³ Bkz: Ibid, s. 71–72.

⁶⁴ Bkz: Eisenhauer, s. 340–343.

altında, EULEX misyonunun, polis, adalet ve gümrük konularında sorumluluğu üstlenmeye başlayacağını belirtildiği aktarılmıştır.⁶⁵ EULEX, 4 Şubat 2008 tarih ve 2008/124/CFSP sayılı AB Konseyi Ortak Eylem kararı ile kurulmuştur.⁶⁶ AB'nin şimdiye kadarki en büyük dış misyonu olarak değerlendirilen ve hukuk nizamı alanında ve özellikle polis kapasitesini, yargı sistemi ve gümrük hizmetlerini güçlendirmek konularında Kosova müesseselerine destek amacını güden EULEX⁶⁷, Haziran 2008'den itibaren adalet, polis ve gümrük konularında sorumluluk üstlenmeye başlamıştır. EULEX'in Nisan 2009 itibarıyla adalet, polis ve gümrük konularında tam operasyonel kabiliyete ulaştığı bildirilmiştir.⁶⁸ Bu bağlamda, yapılan düzenlemeler ile EULEX'e bağlı yargıç ve savcılar, diğer bazı suç tipleri yanında, savaş suçları ve etnik şiddet fiillerinin yargılamaında etkin rol almaya başlamışlardır. Söz konusu düzenlemelerin en önemlisi, Kosova Cumhuriyet Meclisi'nin kabul ettiği, 13 Mart 2008 tarihli, "Kosova'daki EULEX Yargıç ve Savcılarının Yargı Yetkileri, Dava Seçimleri ve Dava Paylaşımı Hakkında" kanundur.⁶⁹ Söz konusu kanun ile Avrupalı yargıç ve savcılar, hem medeni hem de cezai yargı yetkisi açısından Kosova yargı sisteminin ayrılmaz bir parçası haline geldiği belirtilmiştir.⁷⁰

Söz konusu kanunun düzenlemeleri genel hatları ile şu şekilde belirtilebilir: Kanunun amacı, EULEX yargıç ve savcılarının Kosova Cumhuriyeti'nin yargı sistemi ile bütünleşmeleri ve yargı yetkilerini düzenlemek olarak kabul edilmiştir (m. 1). Kanunun 4. maddesinin 10. fıkrasında, Kosova'daki EULEX misyonunun EULEX Yargıçları Meclisi ve EULEX Savcıları Meclisi kuracağını ve bunların, misyonun öngördüğü yöntemler çerçevesinde, EULEX yargıç ve savcılarının faaliyetlerini yönetecekleri belirtilmiştir. Kanunun 2. maddesinde, EULEX yargıçlarının genel yetkisi düzenlenmiştir. Buna göre, bir EULEX yargıç, EULEX Yargıçlar Meclisi Başkanı tarafından atandığı mahkemenin yargı yetkisine giren davalarda yetki ve sorumluluğa sahip olacaktır (m. 2.1). EULEX

⁶⁵ Bkz: OSCE Report, (1999–2009), s. 5.

⁶⁶ Karar metni için bkz: Official Journal of the European Union, 16.2.2008, L 42/92–98.

⁶⁷ Džihic/Kramer, s. 15.

⁶⁸ Spornbauer, s. 782.

⁶⁹ Law No. 03/L–053. Metin için bkz: http://www.assembly-kosovo.org/common/docs/ligjet/2008_03-L053_en.pdf (6.1.2013). Bundan sonra 53 sayılı kanun olarak kullanılacaktır.

⁷⁰ Spornbauer, s. 791.

yargıçlarının görevlerini ifa ederken bağımsız oldukları ayrıca ve açıkça düzenlenmiştir (m. 2.5). Yine EULEX yargıçlarına, Kosova yargıçları ile işbirliği (m. 2.3) ve özellikle bağımsızlık ilkesi çerçevesinde gözlemleme, akıl ve tavsiye verme görevleri de verilmiştir (m. 2.4). Kanunun 3. maddesinde, EULEX yargıçlarının ceza davalarındaki yetkileri düzenlenmiştir. Gerçekten de kanunda, bir EULEX yargıcının, Kosova Cumhuriyeti Özel Savcılık Ofisi (*Special Prosecution Office of Republic of Kosovo-SPRK*) tarafından yapılmış bir takibatın davasında yargı yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir (m. 3.1). Bu bağlamda, EULEX Yargıçlar Meclisi Başkanı, SPRK tarafından yapılan bir takibatın ilgili aşamasına, herhangi bir EULEX yargıcı atayabilecektir (m. 3.2). Başkan söz konusu atamayı, inceleme konusu kanuna uygun olarak ve EULEX Yargıçlar Meclisi'nin dava seçimi ve paylaşımı hakkında belirlediği yöntemler çerçevesinde yapacaktır (m. 3.2). Nitekim, EULEX Yargıçlar Meclisi'nin ilk toplantısını yaptığı 10 Temmuz 2008'den itibaren yargıçların dava seçimi ve paylaşımlarına ilişkin ilkeler tespit edilmiştir.⁷¹ Bu şekilde, atamalar *ad hoc* doğasını korumakla birlikte, atamaları belirli genel ilke ve yöntemlere tabi kılmanın amaçlandığı söylenebilir. Yine EULEX Yargıçlar Meclisi Başkanına, bir EULEX savcısının, tarafların, yetkili mahkemenin başkanının veya Kosova Yüksek Mahkemesi Genel Kurulunun talebi üzerine, Geçici Kosova Ceza Muhakemesi Kanununun yargıcın yasaklanmasına ilişkin hükümlerinin uygulanamadığı durumlarda, SPRK tarafından soruşturması yapılmayan çeşitli suç tipleri için de EULEX yargıcı atama yetkisi verilmiştir (m. 3.3).

Bu noktada EULEX savcılarının durumuna değinmek gerekir. Yukarıda belirtildiği gibi kanunun 4. maddesinin 10. fıkrasında, Kosova'daki EULEX misyonunun EULEX Yargıçları Meclisi ve EULEX Savcıları Meclisi kuracağını ve bunların, misyonun öngördüğü yöntemler çerçevesinde, EULEX yargıç ve savcılarının faaliyetlerini yönetecekleri belirtilmiştir. Kanunun 2. maddesinde, EULEX savcılarının genel yetkisi düzenlenmiştir. Buna göre, EULEX savcıları, EULEX Başsavcısı tarafından atandıkları, SPRK'nın veya atandığı savcılık bürosunun yetkisine giren derdest veya yeni tüm takibatlarda, yetki ve sorumluluğa sahip olacaktır (m. 7.1).

⁷¹ EULEX Yargıçlar Meclisi'nin tespit ettiği söz konusu ilke ve yöntemlere şu adresten erişim sağlanabilir: <http://www.eulex-kosovo.eu/en/executive/assembly-of-the-eulex-judges.php> (06.01.2013)

Başsavcı, söz konusu atamaları, inceleme konusu kanuna uygun olarak ve EULEX Savcılar Meclisi'nin dava seçimi ve paylaşımı hakkında belirlediği yöntemler çerçevesinde yapacaktır (m. 7.1). EULEX savcılarına, Kosova savcıları ile işbirliği (m. 7.2) ve özellikle bağımsızlık ilkesi çerçevesinde gözlemlene, akıl ve tavsiye verme görevleri de verilmiştir (m. 7.3). EULEX savcıları, SPRK'nın münhasır yetkisine giren suçlar ile kanunun 3/3. maddesinde belirlenen suçlar hakkında soruşturma yapma yetkisine sahiptir (m. 8/1). EULEX savcıları, kanunun 3/3. maddesinde listelenen suçlar hakkındaki soruşturmaları, Kosova savcıları ile oluşturulan karma takımlar ile yürütebileceklerdir (m. 9/1). Aynı şekilde, nefret suçlarında ve Kosova'lı savcının bir suçun soruşturmasında isteksiz veya yetersiz olması durumlarında da EULEX savcılarının görevlendirilmesine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (m. 11 ve 12).

Yukarıda genel hatları ile ilgili veriler EULEX yargıç ve savcılarının yetkisi konusundaki düzenlemeler şu sonuçları ortaya koymaktadır: Genel olarak EULEX yargıçlarının yetkisi, 53 sayılı kanunun 3/1. maddesinde SPRK'nın yaptığı soruşturmalarla sınırlı tutulmuştur. Söz konusu kanunun 3/3. maddesinde ise bunun istisnaları olan suç tipleri belirtilmiştir. Buna göre, 53 sayılı kanunun 3/3. maddesinin a ve u bentlerinde sayılan suçların soruşturması SPRK tarafından yapılmasa bile EULEX Yargıçlar Meclisi başkanına, maddede belirtilen ve yukarıda aktarılan usul ve şartlar dairesinde, bu suçların yargılama aşamalarına EULEX yargıç atama yetkisi verilmiştir. EULEX savcılarının yetkisi ise temel olarak 53 sayılı kanunun 8/1. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre EULEX savcıları, SPRK'yı kuran kanun çerçevesinde SPRK'nın münhasır yetkisine giren suçların soruşturmalarında yetkili kılınmıştır. Ayrıca aynı maddede, kanunun 3/3. maddesinde listelenen suçların soruşturmalarında da yetkili oldukları kabul edilmiştir. Dolayısıyla, EULEX savcılarının yetkileri, SPRK'nın yetkileri ve 53 sayılı kanunun 3/3. maddesinde listelenen suç tiplerinin soruşturmasıyla sınırlıdır. Şu halde EULEX savcılarının yetkilerini tespit edebilmek için kanunun 8/1. maddesinde atıf yapılan kanuna müracaat etmek gerekmektedir. Söz konusu kanun, 53 sayılı kanunla aynı gün kabul edilen, "Kosova Cumhuriyeti Özel Savcılık Ofisi Hakkında" kanundur.⁷² Söz

⁷² Law No. 03/L-052. Metin için bkz: http://assembly-kosovo.org/common/docs/ligjet/2008_03-L052_en.pdf (06.01.2013). Bundan sonra 52 sayılı kanun olarak kullanılacaktır.

konusu kanunun 5. maddesinde SPRK'nın yetkisine giren fiiller, a ve o bendleri arasında sayılmıştır. Maddede sayılan suç tipleri incelendiğinde, hiçbirinin adi suçlar kapsamına girmediği görülmektedir. Gerçekten de bir defa konumuz açısından önemli olarak, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları sırasıyla d,e ve f bentlerinde sayılmıştır. Yine bu bağlamda, silahlı çatışmada 15–18 yaş arası kişileri askere alma (h bendi), yasak savaş yöntemlerine başvuru (i bendi) ve soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlemek için teşekkül oluşturma (j bendi) gibi fiillerin de maddede sayıldığı görülmektedir. Ayrıca madde metninde, terörizmle bağlantılı çeşitli fiillere yer verilmiştir. Aynı şekilde, organize suçluluk, kara para aklama ve nükleer madde hırsızlığı ve kaçakçılığına ilişkin suç tipleri de dikkat çekmektedir. Böylece, esas itibarıyla, EULEX savcıları, 53 sayılı kanunun 8/1 maddesi çerçevesinde, SPRK'yı kuran 52 sayılı kanunun 5. maddesinde sayılan ve SPRK'nın münhasır yetkisine dahil olan suç tipleri hakkında takibat yapabilecek ve EULEX yargıçları da SPRK tarafından yapılan takibatların davalarında yargılama faaliyetinde bulunabilecektir. Yukarıda belirtildiği gibi EULEX savcılarının takibat yetkisine tabi olan ve dolayısıyla EULEX yargıçlarının yargı yetkisine giren söz konusu fiiller, genellikle, silahlı çatışma sırasında işlenen insancıl hukuk ihlalleri veya terörizm, nükleer madde kaçakçılığı gibi uluslararası toplumu olumsuz etkileyebilme potansiyelini haiz suçlardır. Bununla beraber, hem EULEX savcılarının hakkında takibat yapabileceği hem de EULEX yargıçlarının yargılama faaliyeti icra edebileceği, 53 sayılı kanunun 3/3. maddesinde listelenen suçların bir kısmının ise adam öldürme, adam kaçırma, silah kaçakçılığı, resmi görevin suiistimali, rüşvet, çeşitli cinsel şiddet fiilleri gibi silahlı çatışma veya insancıl hukukla doğrudan bağlantısı olmayan suç tipleri olduğu görülmektedir. Şu halde EULEX yargıçlarının ceza davalarındaki yetkileri, sadece insancıl hukuk ihlallerini yargılamakla sınırlı değildir; tıpkı UNMIK'in IJP programında görev yapan yargıç ve savcılar gibi EULEX yargıç ve savcıları da insancıl hukuk ihlalleri ile bağlantılı olmayan diğer cezai işlerde de yargı yetkisi icra edebileceklerdir. Fakat, EULEX yargıç ve savcılarının da tıpkı UNMIK'in IJP Programını ortaya çıkaran tarafsızlık ihtiyacına bir cevap olduğu ve bu bağlamda insancıl hukuk ihlallerinin yargılanması meselesinin, EULEX açısından da ön planda olduğu unutulmamalıdır.

Aynı şekilde 53 sayılı kanunda EULEX yargıçlarının, hukuk davalarındaki yargı yetkileri düzenlenmiştir. Gerçekten de söz konusu kanunun 5. maddesinde, EULEX yargıçlarının, özel hukuk uyuşmazlıklarında, EULEX Yargıçlar Meclisi Başkanının rızası ve EULEX Yargıçlar Meclisi'nin dava seçimi ve paylaşımı hakkında belirlediği yöntemler çerçevesinde, görev alabilecekleri kabul edilmiştir (1. fıkra). Söz konusu maddede, EULEX yargıçlarının görev alabileceği özel hukuk uyuşmazlıklar şu şekilde belirlenmiştir: Bir defa, EULEX yargıçları, Kosova Yüksek Mahkemesinin yargı yetkisine giren davalar ile herhangi bir Kosova mahkemesinin, Kosova Mülkiyet İddiaları Komisyonunun kararlarını temyizen incelediği davalar da yargı yetkisi icra edebileceklerdir. Ayrıca, icra meseleleri de dahil olmak üzere, herhangi bir Kosova mahkemesinin yargı yetkisine giren ve mülkiyete ilişkin yeni açılan veya derdest davalarda, yerel yargıçların tarafsızlığı veya bağımsızlığı konusunda şüphelerin bulunması veya yerel yargıçların davayı çözmek için isteksiz veya aciz olduğu konusunda şüphelerin bulunması veya adil yargılanma ilkesinin ihlal edildiğine ilişkin şüphelerin bulunması hallerinde de EULEX yargıçları görev alabilecektir.

Söz konusu davalarda, EULEX Yargıçlar Meclisi Başkanı, panellere EULEX yargıcı atayacaktır ve paneller ikisi EULEX yargıcı olmak üzere üç yargıçtan oluşacaktır (m. 5.2). Kosova Yüksek Mahkemesi Özel Dairesi Başkanına da söz konusu Özel Daire'nin panellerine EULEX yargıcı atama yetkisi verilmiştir ve bu paneller de ikisi EULEX yargıcı olmak üzere üç yargıçtan oluşacaktır (m. 5.3). Temyiz paneli ise üçü EULEX yargıcı olmak üzere beş yargıçtan oluşacaktır (m. 5.3). Aynı zamanda, kural olarak tüm panellerde başkan, bir EULEX yargıcı olacaktır (m. 5.4).

53 sayılı kanunun 6. maddesi ile EULEX Mülkiyet Hakları Koordinatörü (*EULEX Property Rights Coordinator*) görevlendirilmiştir. Koordinatörün görevi, mülkiyet hakkına ilişkin meseleler hakkında Kosova Güven Ajansı, Kosova Mülkiyet İddiaları Komisyonu, Kosova Yüksek Mahkemesi Özel Dairesi, ilk derece mahkemeleri ve Kosova Polisi arasında eşgüdümü sağlamak olarak belirlenmiştir (m. 6/1). Bu çerçevede, Kosova'da mülkiyet hakkı ile ilgilenen tüm aktörlere, kendilerinden istenen bilgileri, koordinatöre sağlama yükümlülüğü verilmiştir (m. 6/2).

Uygulanacak hukuk meselesine gelince, 53 sayılı kanunun çeşitli tanımları düzenlediği 1. maddesinde, uygulanacak hukuk, yukarıda değinilen 1999/24 sayılı UNMIK kararı ve ileride bunu değiştirecek ve yetkili otorite tarafından çıkarılacak diğer herhangi bir normatif düzenleme olarak tanımlanmıştır. Demek ki EULEX yargıç ve savcılarının uygulayacakları hukuk, tıpkı UNMIK yargıç ve savcılarının uyguladıkları gibi 1999/24 sayılı karar çerçevesinde belirlenmiştir.

Böylece EULEX, UNMIK'in adalet işlerindeki sorumluluğunu tedricen devralmıştır ve EULEX, bugün, Kosova adalet sisteminde etkin rol oynamaktadır. Yukarıda, uluslararası unsurun, uluslararasılaşmış mahkemelerin temel karakteristiğini oluşturduğu ve diğer bazı örnekler yanında Kosova örneğinde de uluslararası unsurun, BM ile olan bağdan kaynaklandığı belirtilmişti. Halihazırda Kosova mahkeme sistemindeki uluslararası unsur, BM şemsiyesi altında ve 1244 sayılı karar çerçevesinde faaliyetlerini icra eden EULEX misyonuna bağlı yargıç ve savcılardır. Böylece, Kosova mahkemeleri uluslararasılaşmış niteliklerini, BM ile bağı bulunan EULEX misyonunun yargıç ve savcılarını vasıtasıyla devam ettirmektedir.

Demek ki Kosova'da önce UNMIK sonra da EULEX, mahkeme sistemine nezaret etmiş ve gelişimine katkı sunmuştur. Özellikle bağımsızlık ilanından sonra Kosova ulusal otoritelerinin, EULEX'in de teşvik ve yardımıyla Kosova mahkeme sistemini geliştirme yönündeki çabaları ivme kazanmıştır.⁷³ Fakat yukarıda değinilen ve değerlendirilen bu seyir,

⁷³ Bu çalışmanın amacı, Kosova mahkeme sisteminin uluslararasılaşmış niteliklerini vurgulamak olduğu için Kosova ulusal otoritelerinin, Kosova ulusal mahkeme sistemini geliştirme yönündeki çaba ve düzenlemelerine ayrıntılı olarak değinilmeyecektir. Kosova yargı sisteminin günümüzdeki durumunu anlamak için AGİT'in bu konudaki raporuna müracaat edilebilir. Bkz: OSCE Report, (January 2012). Söz konusu raporun, özellikle 11 no'lu dipnotunda belirtilen çeşitli yasal düzenlemeler ile yapılan yargısal reformlar, bu konuda fikir vericidir. Bunlar arasında en çok dikkat çekenler, 22 Temmuz 2010 tarihli Mahkemeler Hakkında Kanun (*Law on Courts*) (Law No. 03/L-199, <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-199-eng.pdf> (06.01.2013) ile 30 Eylül 2010 tarihli Kosova Adli Konseyi Hakkında Kanun'dur (*The Law on the Kosovo Judicial Council*) (Law No. 03/L-223, <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-223-eng.pdf> (06.01.2013). Söz konusu düzenlemeler, Kosovalı yargıç ve savcılarının mesleki gelişimlerini ve tarafsızlık ve bağımsızlıklarını sağlayarak, Kosova mahkeme sisteminin geliştirilmesi ve çağdaş standartlara ulaştırılması amacını gütmektedir. Bir başka ifadeyle bu düzenlemeler, Kosova mahkemelerinin halihazırda devam eden uluslararasılaşmış

Kosova’da işlenen insancıl hukuk ihlallerine vücut veren suçların yargılanması meselesini tamamen tasvir etmemektedir. Zira, bu konuda yetkili olan ve Statüsü itibariyle Kosova ve Kosova mahkemeleri ile ilişkisi olan son derece etkin bir başka aktör bulunmaktadır.

4) EYUCM–Kosova ve Kosova Mahkemeleri İlişkisi:

Görüldüğü gibi süreç içinde Kosova’da gerçekleşen insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu kişileri, Kosova’da yargılama faaliyetine, uluslararası yargıç ve savcılarının katılımıyla önce UNMIK, akabinde de EULEX nezaret etmiştir. Bununla beraber, EYUCM’nin de bu konuda yetkili olduğu açıktır. Dolayısıyla, meselenin vuzuh kazanması ve konu bütünlüğü açısından EYUCM ile Kosova ilişkisine değinmek gerekir. Böylece, Kosova’da işlenen insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu kişileri yargılama yetkisinin hangi mahkemelere ait olduğu sorusu cevap bulacaktır.

EYUCM Statüsü⁷⁴ düzenlemeleri çerçevesinde EYUCM’nin yargı yetkisi şu şekildedir: EYUCM, 1 Ocak 1991 tarihinden itibaren eski Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti’nin ülkesinde işlenen uluslararası insancıl hukukun ağır ihlallerinden sorumlu kişileri yargılamak yetkisini haizdir. (m. 1 ve 8). Dolayısıyla Kosova, 1 Ocak 1991 tarihinde Yugoslavya devletinin ülkesinin bir parçasını teşkil ettiğinden, EYUCM’nin yer bakımından yetkisine dahildir. Nitekim, EYUCM’nin Temyiz Dairesi, 8 Haziran 2004 tarihli, EYUCM’nin Kosova üzerindeki yargı yetkisine ilişkin kararında⁷⁵, Kosova’nın söz konusu tarihte Eski Yugoslavya ülkesinin bir parçasını oluşturduğunu ve Statü’nün 1. maddesi çerçevesinde EYUCM’nin, Kosova’da işlendiği iddia edilen fiilleri yargılama yetkisine sahip olduğuna hükmetmiştir. Aynı şekilde, EYUCM’nin yargı yetkisi 1991’den başlatıldığı ve bir sınır konulmadığı için Kosova’da işlenen suçlar, EYUCM’nin zaman bakımından da yetkisi dahilindedir.⁷⁶

niteliklerini ortadan kaldırma çabasının ürünüdür. Böylece UNMIK ve EULEX sonrasının Kosova’sı hazırlanmaktadır.

⁷⁴ Statü metni için bkz: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf (20.12.2012). Türkçe metin için bkz: Turhan, s. 357–365.

⁷⁵ Karar metni için bkz: The Prosecutor v. Milan Milutinovic–Case No. IT–99–37–AR72.2, “Reasoning for Decisions Dismissing Interlocutory Appeal Concerning Jurisdiction over the Territory of Kosovo”.

⁷⁶ Turhan, s. 344; Alpkaya, s. 134.

EYUCM'nin Kosova da işlenen suçlara ilişkin yargı yetkisi, dönemin EYUCM Savcısı Carla Del Ponte'nin açıklaması⁷⁷ ile açıklık kazanmıştır. Del Ponte mealen şu tespitleri yapmıştır: EYUCM, üst düzey failleri yargılama yetkisine sahiptir. (para, 2, 3, 5) Yine EYUCM savcılığı, olay temelinde, silahlı çatışma sırasında ağır suçlar işlemiş olabilecek kişiler ile Kosova'da gerçekleşen silahlı çatışmalarla bağlantılı cinsel şiddet fiillerinin faileri hakkında takibat yapabilecektir. (para 4 ve 5). Bu bağlamda, Statü çerçevesinde, EYUCM'nin yargı yetkisini icra etmesi için soykırım suçu dışında, bir silahlı çatışmanın varlığı gerekecektir ve savcılık, Kosova'da işlenen fiilleri, maddi olayları ve hukuki temelleri itibariyle Kosova'da gerçekleşen silahlı çatışmalarla bağlantısı olması halinde inceleyebilecektir (para, 5). Bu bağlamda, EYUCM savcılığı, Kosova'da işlenen tüm suçların takibatını yapma yetkisine sahip değildir; EYUCM'nin yargı yetkisi dışında kalan fiillerin takibatı, UNMIK'in yetkisindedir (para 6). Del Ponte'nin bu açıklaması ile EYUCM'nin Kosova'dan gelen yüksek profilli davalara bakacağını ve böylece birçok şüpheli için bir yargı yeri olmadığını açıkça ortaya koyduğu değerlendirilmiştir.⁷⁸ Bir başka ifadeyle, Del Ponte'nin EYUCM Statüsü uyarınca ortaya koyduğu kriterler çerçevesinde EYUCM, Kosova'da işlenen, soykırım ve silahlı çatışma ile bağlantılı ağır insancıl hukuk ihlallerini yargılama yetkisine sahip olacak, bunlar dışında kalan fiiller üzerinde yargı yetkisi kullanmayacaktır.

Tam bu noktada, Ponte'nin de dikkat çektiği gibi ulusal mahkemeler ile EYUCM'nin ilişkisi gündeme gelmektedir. EYUCM Statüsü'nün 9. maddesi ulusal mahkemeler ile EYUCM arasındaki yarışan yetki meselesini düzenlemiştir. Buna göre, hem EYUCM hem ulusal mahkemeler, 1 Ocak 1991'den itibaren Eski Yugoslavya ülkesinde işlenen insancıl hukukun ağır ihlalleri konusunda yarışan yetkiye sahiptir. (m. 9/1). Böylece hem ulusal mahkemelere hem de EYUCM'ne aynı anda yargı yetkisi verilmiştir. Fakat

⁷⁷ Açıklama metni için bkz: Statement by Carla Del Ponte, Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia on the investigation and Prosecution of crimes committed in Kosovo. Press Release, The Hague, 29 September 1999, PR/P.I.S./437-E.

⁷⁸ Dickinson, s. 1071. Böylece Kosova'da gerçekleşen birçok fiilin, EYUCM'nin yargı yetkisine tabi olmayacağına vurgu yapan yazar, Kosova mahkemelerinin adil yargılama yapacak düzeyde olmadığını ve melez mahkemelerle bu boşluğun kapatıldığını belirterek, bu hususu, BM'nin Kosova'da melez mahkemeler kurmasına gerekçe olarak göstermiştir. Bkz: Ibid, s. 1071.

EYUCM, ulusal mahkemelere nazaran önceliğe sahiptir ve yargılamanın her aşamasında ulusal mahkemelerden, Statü ve Usul ve Delil Kuralları uyarınca, yargı yetkisini bırakmasını (devretmesini) talep edebilir. (m. 9/2). Del Ponte de bu düzenlemelere atıf yaparak, Kosova yargı organlarının, EYUCM'nin yargı yetkisi içinde kalan fiiller üzerinde yargı yetkisi olduğunu belirtmiş ve uygun davalarda EYUCM'nin Statü'nün 9/2. maddesindeki yetkisini kullanabileceğinin altını çizmiştir. (para, 7). Bu tespitten EYUCM'nin teorik olarak halihazırda Kosova'da görülmekte olan bir davayı isteyebileceği sonucu çıkmaktadır. Bu teorik çıkarım, EYUCM'nin kapanış stratejisini (*completion strategy*) gündeme getirmektedir.

Güvenlik Konseyi, 28 Ağustos 2003 tarih ve 1503 sayılı kararı⁷⁹ ile hem EYUCM'nin hem de RUCM'nin kapanış stratejilerini kabul etmiş ve bu mahkemelerin, 2004 yılı sonuna kadar tüm takibatları, 2008 sonuna kadar tüm ilk derecedeki işlerini, 2010 sonuna kadar da tüm işlerini bitirmeleri çağrısını yapmıştır (para, 7). Aynı şekilde Güvenlik Konseyi, kapanış stratejisinin bir parçası olan, ulusal yargı organlarının yargılama faaliyetlerine ilişkin kapasitelerinin artırılması için uluslararası topluma çağrı yapmıştır. (para, 1). Güvenlik Konseyi'nin 26 Mart 2004 tarih ve 1534 sayılı kararında⁸⁰ ise 1503 sayılı karardaki süreler tekrarlanmış ve her iki mahkemeden de 6 ayda bir Güvenlik Konseyi'ne kapanış stratejisi ile ilgili rapor vermesi talep edilmiştir (para 6).

Güvenlik Konseyi'nin 22 Aralık 2010 tarih ve 1966 sayılı kararında⁸¹ ise EYUCM ve RUCM için 1503 sayılı kararda belirtilen süreler 31 Aralık 2014 tarihine kadar uzatılmıştır (para, 3). Güvenlik Konseyi 17 Aralık 2012 tarih ve 2081 sayılı kararı⁸² ile de halihazırda görülmekte olan dava ve temyiz incelemelerinin bu tarihin ötesine geçebileceği yönündeki endişeleri dikkate almış (para 1) ve yargıçların görev sürelerini 31 Aralık 2013'e veya

⁷⁹ Karar metni için bkz: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1503\(2003\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1503(2003)) (19.10.2012).

⁸⁰ Karar metni için bkz: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534(2004)) (19.10.2012).

⁸¹ Karar metni için bkz: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1966\(2010\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1966(2010)) (19.10.2012).

⁸² Karar metni için bkz: [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2081\(2012\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2081(2012)) (25.12.2012).

inceledikleri davaların hitamına kadar uzatmıştır. (para, 5,6,7).

Söz konusu karar ile her iki mahkeme için de Ceza Mahkemeleri İçin Uluslararası Artık Mekanizması (*International Residual Mechanism for Criminal Tribunals*) kurulmuştur. EYUCM için Mekanizmanın 1 Temmuz 2013'te faaliyete geçmesi kabul edilmiştir (para, 1). Kararın ekinde yer alan Ceza Mahkemeleri İçin Uluslararası Artık Mekanizması Statüsü'nün 1. maddesine göre Mekanizma, EYUCM'nin yargı yetkisine sahip olacaktır (Mekanizma, RUCM için RUCM'nin yargı yetkisine sahip olacaktır) ve Statü, davaları ulusal yargı organlarına göndermek konusunda ayrıntılı düzenlemeler getirmektedir (m. 6).⁸³ Dolayısıyla, Mekanizma yetkilerini devralana kadar EYUCM, öngörülen tarihte EYUCM'nin yetkilerini devraldıktan sonra da Mekanizma, Mekanizma Statüsünde öngörülen şartlar dahilinde, belirli davaları, halihazırda EULEX'in nezaretinde bulunan Kosova mahkemelerine gönderebilir.

Hem Güvenlik Konseyi'nin 1503 ve 1534 sayılı kararları hem de Mekanizma Statüsü, EYUCM'nin kapanış stratejisini, yüksek profilli faillerin yargılanmaları, orta ve düşük profilli faillerin ise ulusal mahkemelerin yargılamasına bırakmaya odaklanmıştır.⁸⁴ Dolayısıyla hem söz konusu Güvenlik Konseyi kararları hem de Mekanizma Statüsü düzenlemeleri gereği, düşük profilli fail ve fiiller ulusal mahkemelere gönderilecektir. Nitekim EYUCM'nin 1534 sayılı karar gereği sunduğu raporlarda da bu konuda açıklamalar yapılmıştır. Mesela, bu satırların yazıldığı 29 Aralık 2012 gününe kadar yayınlanan en son rapor olan 16 Kasım 2012 tarihli raporda⁸⁵, 2005–2007 yılları arasında, isnat altındaki 13 orta ve düşük rütbeli kişiye ilişkin 8 davanın, 10'u Bosna–Hersek, 2'si Hırvatistan ve 1'i Sırbistan olmak üzere 1503 ve 1534 sayılı kararlar çerçevesinde ulusal yargı organlarına gönderildiği belirtilmiştir (para, 48–

⁸³ Mekanizma hakkında çeşitli açılardan yapılan değerlendirmeler için bkz: Riznik, s. 916–921; McIntyre, s. 926–981; Acquaviva, s. 789–796; Pittman, s. 797–817; Denis, s. 819–837.

⁸⁴ Somers, s. 176; Riznik, s. 912.

⁸⁵ Söz konusu rapora ve EYUCM'nin 1534 sayılı karar çerçevesinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu tüm raporlara pdf formatında erişim için bkz: <http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY/ReportandPublications> (29.12.2012).

49).⁸⁶ Bununla beraber, 24 Mayıs 2004 tarihli ilk rapordan, belirtilen son rapora kadar yayınlanan raporlar incelendiğinde, Kosova yargı organlarına gönderilen bir dava bulunmadığı görülmektedir. Bunun nedeni Eski Yugoslavya'yı teşkil eden diğer ülkelere nazaran Kosova'daki asıl olayların 1998–1999 dönemi ve sonrasında yaşanması ve uluslararası toplumun diğerlerine nazaran Kosova'ya daha çabuk müdahale ederek, UNMIK sayesinde bir hukuk düzeni kurması ve IJP Programı (halihazırda EULEX) sayesinde, düşük ve orta düzeyli faillerin yargılama işinin Kosova'da yapılabilmesidir. Lider pozisyonundaki yüksek profilli kişiler ise zaten EYUCM'nin yetkisindedir. Nitekim Kosova'da işlenen fiillere ilişkin olarak yüksek profilli fail olarak değerlendirilen kişilerin EYUCM'deki yargılanmalarına çeşitli aşamalarda devam edilmektedir.⁸⁷

Yukarıda belirtildiği gibi Mekanizma, 1 Temmuz 2013'ten itibaren EYUCM için faaliyete geçecektir. Böylece, 1 Temmuz 2013'ten itibaren, EULEX nezaretindeki Kosova mahkemelerinin insancıl hukuk ihlallerinin yargılanması çerçevesinde Mekanizma ile ilişkisi devam edecektir.

Sonuç:

Uluslararası toplum, Kosova'da yaşanan etnik çatışmalar sırasında işlenen insancıl hukuk ihlallerinin faillerinin yargılanması açısından Kosova mahkemelerinin tarafsızlık ve bağımsızlığının sağlanmasında önemli rol oynadığı gibi Kosova yargı sistemini de geliştirme yönünde çaba ortaya koymuştur. Bu rol ve çabanın temel hukuki dayanağı, Güvenlik Konseyi'nin VII. Bölüm çerçevesinde aldığı kararlardır. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi, ulusal bir yargı sistemini, mahkemelerin tarafsızlık ve bağımsızlıklarını sağlayarak geliştirmeyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlama konusundaki yükümlülüğünü ifa etmenin bir şekli olarak değerlendirmiştir. Böylece, adaletin tecellisinin barışı sağlamanın temel unsuru olduğu gerçeği, hukuken de BM uygulaması ile kabul edilmiştir. Kosova örneği bunu açıkça ortaya koymaktadır.

⁸⁶ Bunlardan Vladimir Kovacevic'in Sırbistan Kraljevo mahkemesi önünde yargılanamayacak durumda olması nedeniyle, transfer sürecinin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. (Bkz: Ibid, para, 50).

⁸⁷ Söz konusu faillerin yargılanmalarına ilişkin süreçler ve davaların ulaştıkları aşamaya erişim için bkz: <http://www.icty.org/action/cases/4> (29.12.2012).

KAYNAKÇA**Kitap ve Makaleler:**

- Acquaviva, Guido. (2011). Was a Residual Mechanism for International Criminal Tribunals Really Necessary. *Journal of International Criminal Justice*, (9), 789–796.
- Alpkaya, Gökçen. (2002). *Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi*. Ankara: Turhan Kitabevi, Ankara.
- Bayılloğlu, Uğur. (2011). Uluslararası Adalet Divanı Kosova'nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı mı?. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (92). 287–311.
- Betts, Wendy S/Carlson, Scott N/Gisvold, Gregory. (2000–2001). The Post–Conflict Transitional Administration of Kosovo and the Lessons–Learned in Efforts to Establish a Judiciary and Rule of Law. *Michigan Journal of International Law*, (22), 371–389.
- Cady, Jean Christian/Booth, Nicholas. (2004). Internationalized Courts in Kosovo: An UNMIK Perspective. *Internationalized Criminal Courts Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, ed. Romano, Cesare P.R. et al. New York: Oxford University Press, 59–78.
- Cerone, John/Baldwin, Clive. (2004). Explaining and Evaluating the UNMIK Court System. *Internationalized Criminal Courts Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, ed. Romano, Cesare, P.R. et al. New York: Oxford University Press, 41–57.
- Condorelli, Luigi/Boutruche, Theo. (2004). Internationalized Criminal Courts and Tribunals: Are They Necessary?. *Internationalized Criminal Courts Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, ed. Romano, Cesare P.R. et al. New York: Oxford University Press, 427–436.
- Denis, Catherine. (2011). Critical Overview of the 'Residual Functions' of the Mechanism and its Date of Commencement (including Transitional Arrangements). *Journal of International Criminal Justice*, (9), 819–837.

- Dickinson, Laura A. (2002–2003). The Relationship Between Hybrid Courts and International Courts: The Case of Kosovo. *New England Law Review*, (37), 1059–1072.
- Dzihic, Vedran/Kramer, Helmut. (2009). Kosovo After Independence, Is the EU's EULEX Mission Delivering on its Promises?, *International Policy Analysis*, Friedrich Ebert Stiftung, <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06571.pdf>, erişim tarihi: 07.11.2012.
- Eisenhauer, Larry J. (2006–2007). From Nuremberg to Kosovo—Two Iowa Judges Step Outside their Jurisdiction to Promote International Law. *Drake Law Review*, (55), 311–346.
- Heinbecker, Paul. (2004). Kosovo. The UN Security Council From the Cold War to the 21st Century, ed. Malone, David, M. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 537–550.
- Kuzu, Ender. (2010). Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya İlişkin Danışma Görüşü'nün Değerlendirilmesi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 30 (1–2), 1–25.
- McIntyre, Gabrielle. (2011). The International Residual Mechanism and the Legacy of the International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda. *Goettingen Journal of International Law*,(3), 923–983.
- Marshall, David/Inglis, Shelley. (2003). The Disempowerment of Human Rights–Based Justice in the United Nations Mission in Kosovo. *The Harvard Human Rights Journal*, (16), 95–146.
- Nouwen, Sarah M.H. (2006). Hybrid Courts The Hybrid Category of a New Type of International Crimes Courts. *Utrecht Law Review*, (2), 190–214.
- Ward, Benjamin. (2000). The Failure to Protect Minorities in Post–War Kosovo. *Helsinki Monitor*, (11), 37–47.
- Oral, Elif. (2008). Lübnan Özel Mahkemesi. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2), 73–94.
- Pittman, Thomas Wayde. (2011). The Road to the Establishment of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals: From

Completion to Continuation. *Journal of International Criminal Justice*, (9), 797–817.

Riznik, Donald. (2011) Completing the ICTY–Project without Sacrificing its Main Goals: Security Council Resolution 1966–A Good Decision?. *Goettingen Journal of International Law*, (3), 907–922.

Samancı, Uğur. (2009). Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 123–194. (Basım Yılı: 2011).

Somers, Susan. (2007). Rule 11 Bis of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: Referral of Indictments to National Courts. *Boston College International & Comparative Law Review*, (30), 175–183.

Spernbauer, Martina. (2010). EULEX Kosovo: The Difficult Deployment and Challenging Implementation of the Most Comprehensive Civilian EU Operation to Date. *German Law Journal*, (11), 769–802.

Taşdemir, Fatma/Albayrak, Gökhan. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı ve Self–Determinasyon Hakkı. *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, ed. Murat Saraçlı, Ankara: BigBang Yayınları, 235–269.

Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Önok, R. Murat. (2009). *Uluslararası Ceza Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Turhan, Faruk. (2000). Eski Yugoslavya Topraklarında İnsanlık Aleyhine İşlenen Suçların Yargılanmasına İlişkin BM Milletlerarası Ceza Mahkemesi. Prof. Dr. Seyfullah Ediz'e Armağan, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 333–365.

Van Der Vyver, Johan D. (2005). The United Nations and International Criminal Law. *The University of Queensland Law Journal*, (24), 317–336.

Uluslararası Adalet Divanı Kararı:

International Court of Justice, Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion of 22 July 2010,

<http://www.icj.cij.org/docket/files/141/15987.pdf>, erişim tarihi: 24.10.2012.

Eksi Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi Kararı:

The Prosecutor v. Milan Milutinovic–Case No. IT–99–37–AR72.2, “Reasoning for Decisions Dismissing Interlocutory Appeal Concerning Jurisdiction over the Territory of Kosovo”, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/jud_supplement/supp50e/milutinovic.htm, erişim tarihi: 19.10.2012.

UNMIK Kararları:

1999/1: <http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg01-99.htm>, erişim tarihi: 28.10.2012.

1999/6: http://www.unmikonline.org/regulations/1999/re99_06.pdf, erişim tarihi: 28.10.2012.

1999/24: <http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg24-99.htm>, erişim tarihi: 09.11.2012.

1999/25: http://www.unmikonline.org/regulations/1999/reg99_25.htm, erişim tarihi: 09.11.2012.

2000/6: http://www.unmikonline.org/regulations/2000/re2000_06.htm, erişim tarihi: 27.10.2012.

2000/34: http://www.unmikonline.org/regulations/2000/re2000_34.htm, erişim tarihi: 27.10.2012.

2000/64: <http://www.unmikonline.org/regulations/2000/reg64-00.htm>, erişim tarihi: 27.10.2012.

2002/13: http://www.unmikonline.org/regulations/2002/RE2002_13.pdf, erişim tarihi: 18.11.2012.

AGİT Raporları:

OSCE Report, (1999–2009), Kosovo’s War Crimes Trials: An Assessment Ten Years on, May 2010, <http://www.osce.org/kosovo/68569>, erişim tarihi: 5.1.2013.

OSCE Report, (February–July 2000), Review 1: The Criminal Justice System in Kosovo, <http://www.osce.org/kosovo/13053>, erişim tarihi: 28.10.2012.

OSCE Report, (1 September 2000–28 February 2001), Kosovo, A Review of the Criminal Justice System, <http://www.osce.org/kosovo/13050>, erişim tarihi: 5.1.2013.

OSCE Report, (January 2012), Independence of the Judiciary in Kosovo: Institutional and Functional Dimensions, <http://www.osce.org/kosovo/87138>, erişim tarihi: 29.12.2012.

Güvenlik Konseyi Kararları:

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999)),
erişim tarihi: 24.10.2012.

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1503\(2003\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1503(2003)),
erişim tarihi: 19.10.2012.

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1534(2004)),
erişim tarihi: 19.10.2012.

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1966\(2010\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1966(2010)),
erişim tarihi: 19.10.2012.

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2081\(2012\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2081(2012)),
erişim tarihi: 25.12.2012.

Kosova Cumhuriyet Meclisi Düzenlemeleri:

Law No. 03/L–053. http://www.assembly-kosovo.org/common/docs/ligjet/2008_03-L053_en.pdf, erişim tarihi: 6.1.2013.

Law No. 03/L–052. http://assembly-kosovo.org/common/docs/ligjet/2008_03-L052_en.pdf, erişim tarihi: 6.1.2013.

Law No. 03/L–199. <http://www.assembly-kosovo.org/common/docs/ligjet/2010-199-eng.pdf>, erişim tarihi: 6.1.2013.

Law No. 03/L-223. <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-223-eng.pdf>, erişim tarihi: 6.1.2013.

Diğer İnternet Kararları:

<http://www.mfa-ks.net/?page=2,33>, erişim tarihi: 24.10.2012.

Statement by Carla Del Ponte Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia on the investigation and Prosecution of crimes committed in Kosovo. Press Release, The Hague, 29 September 1999, PR/P.I.S./437-E., <http://www.icty.org/sid/7733/en>, erişim tarihi: 15.12.2012.

<http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY/ReportandPublications>, erişim tarihi: 29.12.2012.

<http://www.eulex-kosovo.eu/en/executive/assembly-of-the-eulex-judges.php>, erişim tarihi: 6.1.2013.

Official Journal of the European Union, 16.2.2008, L 42/92-98, http://www.eulex-kosovo.eu/en/info/docs/JointActionEULEX_EN.pdf, erişim tarihi: 27.12.2012.

<http://www.icty.org/action/cases/4>, erişim tarihi: 29.12.2012.